

Doç. Dr. Burak Dikici
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi
Makine Mühendisliği Bölümü
65080 Van

burakdikici@hotmail.com - 505 363 0442

AR-GE VE İNNOVASYON ÇERÇEVESİNDE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NE HIZLI BİR BAKIŞ

Ülkemizin tüm bölgelerinde olduğu gibi, Doğu Anadolu Bölgesi de Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerini artırmak için olağanüstü bir gayret sarf ediyor. Öyle gözüküyor ki; son on yıldır değişik kollardan sistematik bir şekilde yürütülen çalışmalar yavaş yavaş meyvesini veriyor. TÜİK verilerine göre 2004-2011 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nin gayri safi katma değer payı sürekli artmakta (Grafik a). Artık uluslararası ölçekte kabul gören, belirli standartlarda mal ve hizmetler doğu bölgesinden dünyanın birçok yerine ihraç edilir duruma geldi. TÜİK 2014 verilerine göre; Doğu Anadolu Bölgesi'nden başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, İngiltere'den Yeni Zelanda'ya kadar birçok ülkeye az/çok demeden ihracat yapıldı. Bu noktada elbette ki uygulamaya konulan teşviklerin, değişen pazarlama yöntemlerinin ve yeni iş organizasyonu anlayışının payı yadsınamaz. Ancak, hiç şüphesiz Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda ülkemizin kendi içindeki bölgesel dengesizliklerini gidermesi gerekiyor ve önümüzde kat etmemiz gereken uzun bir yol bulunmakta.

Türkiye ölçeği ile karşılaştırılamayacak kadar az olmasına rağmen, Doğu Anadolu Bölgesi'nin son 5 yıldır ithalatı hemen hemen sabitken ihracat miktarı sürekli artmakta (Grafik b). Bu göstergelerdeki en büyük pay elbette ki bölgede Ar-Ge'ye ayrılan payın ve ilgili kişi sayısının artmasıdır (Grafik c). Bu sevindirici gelişme ivmelenerak devam etmelidir.

Günümüzde, teknolojik gelişimlere paralel olarak bilimsel bilgiye erişimin kolaylaşması, yerel üreticilerin dünyadaki benzerlerini tanımalarına olanak sunmakta, ticaretin sınırlarını ortadan kaldırmakta, rekabeti dahi küresel bir hale sokmaktadır. Bu durumda, firmaların ürün tutundurma çalışmalarında hiç şüphesiz en büyük pay geliştirecekleri özgün ürünlere düşmektedir. Özellikle OEM (Original Equipment Manufacturer) üreticileri ayakta kalmanın yolunu kendilerinden beklenen taleplere uygun ürünler geliştirerek ve mevcut ürünlerinin performansını artırarak bulmuşlardır. Türkiye özelinde, bölgemiz içinde durum bundan farklı değildir. Rekabetin yolu rakiplerin sahip olduğu Ar-Ge kültürüne sahip olmak ve firmaların kendi Know-How'larını oluşturmaları ile sağlanabilecektir. Ortaya çıkartılan yeni ürünlerin ve inovatif fikirlerin ticarileşmesi ve markalaşması başka bir deyişle katma değere dönüşmesi hiç şüphesiz bir bölge için sürdürülebilir büyüme, toplumsal gönenc ve artan iş olanakları anlamına gelmekte. ABD'li iş adamı ve sanayici Andrew Carnegie'nin dediği gibi '*bir kuruluşun sahip olduğu yeri doldurulamaz tek sermayesi insanların bilgi ve yeteneğidir*'.

Tüm bunları yaparken bilimsel bilgiyi önemsememek ebetteki yolumuzdaki en büyük engellerden biri olacaktır. Bilim insanı hiç şüphesiz çoğu zaman kâr amacı gütmeyen yaptığı çalışma sonuçlarını dünya literatürüne aktarmakla kalmamalı, üretilen bilgiyi salt bilimin dışına

çıkarmalı, kâr odaklı çalışan firmaların kullanımına hazır hale getirilmesinde de rol almalıdır. Böylelikle bilimsel bilgi sentezlenerek maddesel bir ürün haline de dönüşebilmelidir. Bu amaca ulaşmak için hem akademik hem de firmalar bazında sistematik aktiviteler yürütülmelidir. Bölgemizde gözlemlenen belki de en önemli problem, elde bulunan kaynakların bir araya getirilerek ürüne dönüştürülmesindeki yönetimsel organizasyon eksiklikleridir. Bu problemi çözenin yolu da hiç şüphesiz devlet-üniversite-sanayi arasındaki iş birliğinin sağlanması ile olacaktır.

Vikipedi'ye göre; bölge fiziki yapısı ve insanların özellikleri ile çevrenin birlikte etkileri açısından değerlendirildiği geniş bir kavram. Şimdi bir hayal kuralım; her bölgenin kendi coğrafi konumuna uygun ürün ve hizmet ürettiğini ve her bilim insanının kendi uzmanlık alanlarında firmalar ile işbirliği içinde çalışmalarını sürdürdüğünü düşünelim. Öyle bir ülke olsun ki; bölgeleri arasında ki gelişmişlik farkları da yok denecek kadar az olsun. Dedim ya, hayal. Çünkü ülkemiz içindeki sosyal ve ekonomik farklar sadece bize özgü olmayıp dünyanın pek çok yerinde en önemli sorunlardan biri olarak dikkat çekmekte. Oluşan farklılıkları azaltmaya yönelik büyük uğraşlar verilmekte. Bu nedenle, bölgelerin ekonomik geleceğine ilişkin tahminler yapılırken birçok değişkenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bölgemizde artık ulusal ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini sağlayan ve firmalar ile aralarında bilgi akışını temin eden kalkınma ajansları, teknokentler, araştırma kuruluşları, proje destek ofisleri, serbest bölgeler, dernekler ve sivil toplum kuruluşları var. Bunlar paydaşlar arasında iş birliğini sağlayarak, teknolojik-akademik-sanayi-ticaret gibi alanlarda gelişimi destekleme çalışmalarına katkı sunmakta ve firmalara yol göstermekte. Firmaların artık Ar-Ge'ye daha fazla önem vermesi, kendi bünyelerinde kalite çemberleri oluşturması, girişimciliği ön plana almaları gerekiyor. Risk almamayı az kazanca tercih eden anlayışı bitirmek ve bilim tabanlı teknolojiye geçişi sağlamak zorundayız. Elbette bu hedefe ulaşmak için bölgenin ilgili tüm aktörlerine büyük bir sorumluluk ve özveri düşmekte. Önümüzde daha çok atmamız gereken cesur adımlar, almamız gereken riskler var. Bölgesel risklerimiz azaldıkça, üretime, istihdama, yatırım ve kalkınmaya daha çok zaman ayırıp daha fazla kafa yormaya başlayacağız. Bu konuda en önemli rol hiç şüphesiz bölgelerin kalkınma ajanslarına düşmekte.

Yapılan birçok analizde ülkemizde az gelişmiş bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi anılmakta ve bilindiği üzere en belirgin özelliği ise diğer bölgelerimizle karşılaştırıldığında sosyal ve ekonomik göstergeler açısından iktisadi avantajlarının olmamasıdır. Bu duruma bölgemizde hızlı nüfus artışı ve genç nüfus yoğunluğunu da eklersek problemler katlanarak artmakta. Peki, bölgede oluşacak faydayı hem toplumun hem de üreticinin faydasına nasıl verimli bir şekilde kullanabiliriz?

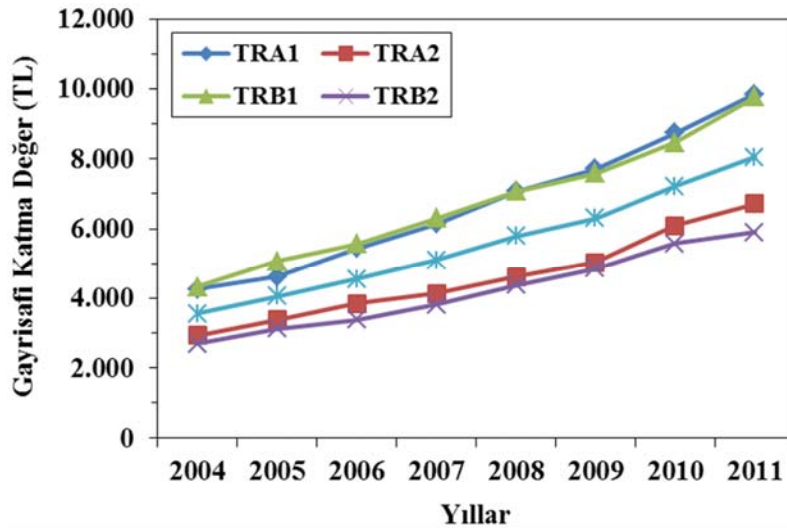
Bölgemizde yapılması gerekenleri özetlemek gerekirse; üretim maliyetlerinin azaltılmasına verimliliğin artırılmasına dönük çalışmaların teşvik edilmesi, üretim ve satış stratejilerindeki hızlı değişimleri göz önüne alarak proje başvurularında ki değerlendirme süreçlerinin kısaltılması, dağıtım kanallarının yapısında köklü değişimlere gidilmesi, iş gücüne dahil olmayan yetişmiş elemanların yapılandırılması diğer bir ifade ile beyin göçünün önlenmesi, bölgeye uygun ürün ve ürün gruplarının üretimini teşvik edilmesi, firmaların araştırma, planlama ve koordinasyon konularında bilinçlendirilmesi ile oto finansmanının sağlanması ve uzun yıllar ayakta kalmalarının yolunun öğretilmesi gerekiyor. Bölge olarak yeni üretim teknolojilerine çabuk adapte olmalı, çalışma sektörümüzle ilgili birliklerle iş birliği yapmak zorundayız. Kamu-Sanayi

yada Sanayi-Üniversite işbirlikleri yerine ortak paydaları birleştirmeli Üniversite-Kamu-Sanayi işbirliğini ön plana çıkarmalıyız. Peki, bu ortak fayda da sizin yeriniz neresi? (bkz. Grafik d).

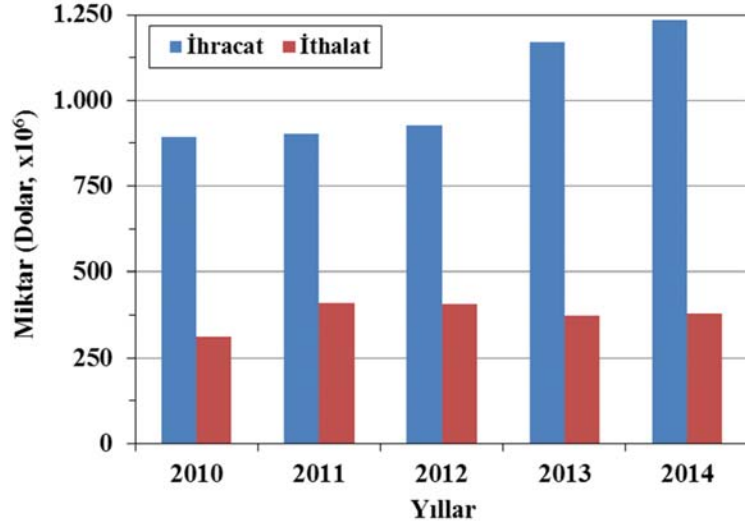
2014 yılı Avrupa inovasyon endeksi (EIS) verilerine göre, ülke olarak 2006'dan 2014 yılına kadar puanımızı ancak %3.21 oranında artırabildik. Ülke büyüme hızımızı göz önüne alırsak çok daha yukarı noktalarda olmamız gerekmez miydi? Dünya ekonomisinde daha fazla söz sahibi olabilmemiz için her bölgenin çok çalışması gerekecek. Yine bu rapora göre, problemin kaynağındaki en büyük pay innivator insan kaynağı eksikliğimiz ve firmaların Ar-Ge yatırımlarının az olması. Açıklanan zararların devlet bütçesinden kapatılmaya çalışıldığı günleri çoktan geride bıraktık. Artık bakış açımızı ve mantalitemizi değiştirmemiz gerekecek. Bölgelere uluslararası finansmanı sağlayacak proje ortakları bulunmalı. Özellikle, bölge çalışanlarının ve ekonomisinin büyük bir bölümünü oluşturan KOBİ'lerin patent, marka ve faydalı model üretmelerini özendirmeliyiz.

Türkiye Üniversiteleri Girişimcilik ve Yenilikçilik 2014 endeksine göre ilk elli sıralamaya Doğu Bölgesinden ancak iki Üniversite (Atatürk ve Fırat Üniversiteleri) girebildi. İlk on içinde ise bölgeden hiçbir temsilci yoktu. Şimdi iğneyi başkasına çuvaldızı kendimize batırma zamanı, kimsenin elinde bulunduğumuz durumu değiştirecek sihirli bir değnek yok. Bölge dışı destekler, teşvikler, yönlendirmeler ne kadar yoğun ve aralıksız olsa da değişim ancak bunların verimli kullanımı ve bölgede aktif olarak görev alanlar eliyle gerçekleşecek.

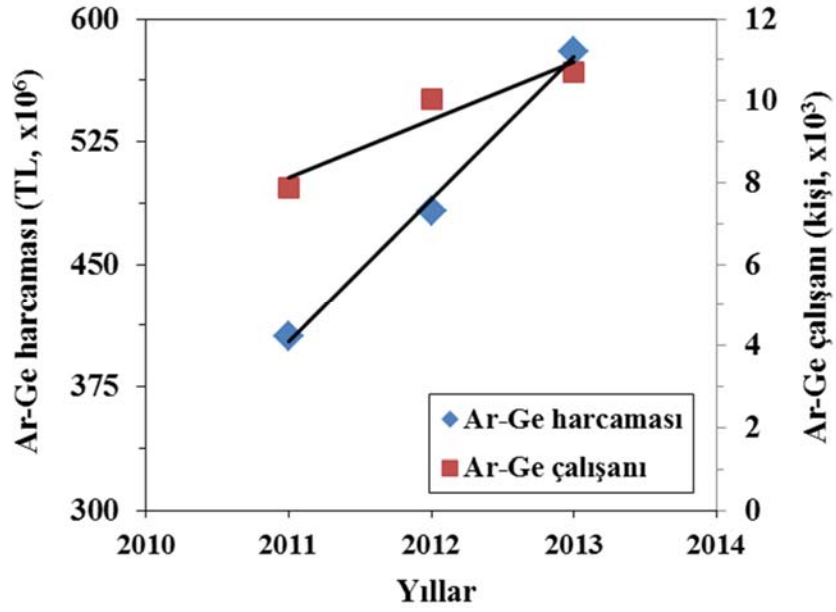
Tüm bu çalışmalarını yaparken bölgemizin ve ülkemizin baş başa kaldığı enerji verimliliği, temiz su kaynakları, çevre ve diğer konulara da önem vermeyi ihmal etmemeliyiz. Böylece, rekabet seviyemizi ulusal ve uluslararası piyasalarda da artırmış olacağız. Bakış açımızı değiştirirsek kim bilir belki Türkiye'de bölgesel farklılıklar çözülmez sorunların başında yer almaktan artık çıkacak. Ne dersiniz?

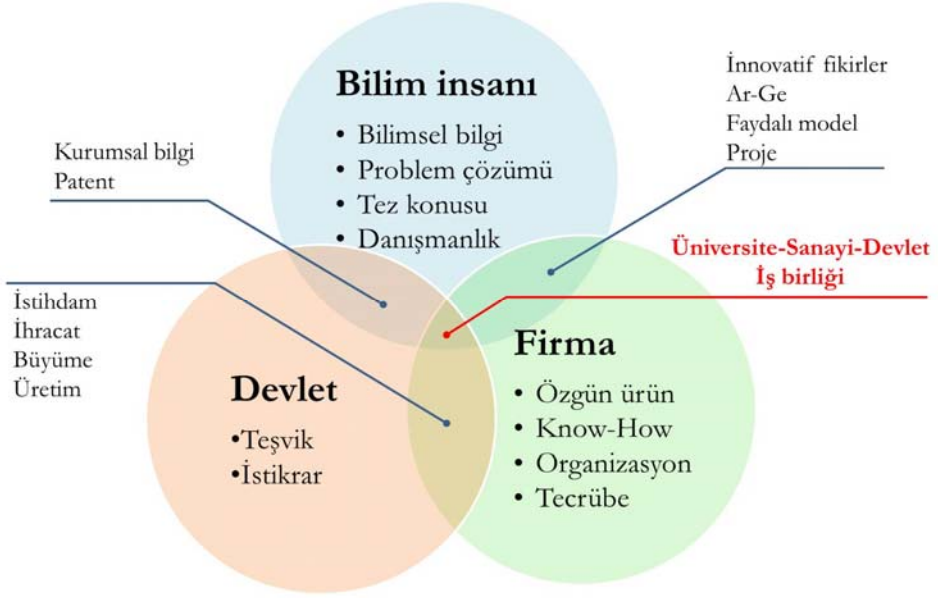
Grafik a. Doğu Anadolu Bölgesinde gayrisafi katma değerın yıllara göre değişimi (TRA1: Erzurum, Erzincan, Bayburt, TRA2: Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, TRB1: Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, TRB2: Van, Muş, Bitlis, Hakkari)

Grafik b. Doğu Anadolu Bölgesinin (TRA+TRB) son 5 yıllık toplam ihracat-ithalat miktarları

Grafik c. Doğu Anadolu Bölgesinin 2011-2013 yılları Ar-Ge harcaması ve çalışan sayılarının karşılaştırılması

Grafik d. Bu ortak fayda da sizin yeriniz neresi?